

Ewa Trojanowska*

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e.trojanowska5@gmail.com

Gotowość do zadośćuczynienia a empatia u osób odbywających karę pozbawienia wolności – komunikat z badań

Streszczenie: Gotowość do zadośćuczynienia jest niezwykle rzadko podejmowanym przedmiotem badań. Ważnym aspektem są uwarunkowania gotowości do zadośćuczynienia osadzonych, ponieważ mogą wskazywać kierunek oddziaływań resocjalizacyjnych. Celem opracowania jest ustalenie zależności między gotowością do zadośćuczynienia a empatią osób odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym. Badania własne zostały przeprowadzone z wykorzystaniem sondażu diagnostycznego. Grupę badanych stanowi 44 mężczyzn. Wyniki badań własnych wskazują, że u osadzonych występuje pozytywna zależność między ogólną gotowością do zadośćuczynienia a przyjmowaniem punktu widzenia innych osób. Stwierdzono również dodatnią korelację między gotowością do zadośćuczynienia usługowego a przyjmowaniem perspektywy innych osób.

Słowa kluczowe: zakład karny, empatia, gotowość do zadośćuczynienia.

---

* Ewa Trojanowska – magister pedagogiki resocjalizacyjnej, doktorantka na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, absolwentka studiów podyplomowych w zakresie mediacji szkolnej i sądowej, współautor i realizator programu mediacyjnego w zakładach karnych; zainteresowania naukowe: sprawiedliwość naprawcza, mediacja, przemoc w rodzinie, publikacje: A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Wzmacnianie zasobów osobistych uczestników warsztatów mediacyjnych – uczniów sprawiających trudności wychowawcze*, „Chowania” 2015, t. 1 (44), s. 251–268; A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Poziom asertywności wychowanków schroniska dla nieletnich*, „Niepełnosprawność. Półrocznik naukowy. Problemy resocjalizacji penitencjarnej i niedostosowania społecznego” 2012, nr 8, s. 105–123.

Wprowadzenie

Główny cel wykonywania kary pozbawienia wolności określony został w art. 67 Kodeksu karnego wykonawczego. Brzmi on następująco:

Wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa¹.

Ustawodawca uściślając termin „społecznie pożądana postawa”, wskazuje na dwie ważne jego składowe, tj. poczucie odpowiedzialności oraz potrzebę przestrzegania porządku prawnego, przy czym nie wyczerpują one jego zakresu znaczeniowego². Dla osiągnięcia powyższego celu *prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych*³. Do oddziaływań prowadzonych w warunkach izolacji zakładowej zalicza się m.in.: pracę, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe⁴. Przywołane poczucie odpowiedzialności można również kształtować u osób odbywających karę pozbawienia wolności poprzez realizację różnorodnych programów resocjalizacyjnych. Odpowiedzialność jest *ważną cechą postępowania człowieka, będącą rezultatem sterowania tym postępowaniem w stosunku do innych i samosterowania własnym rozwojem*⁵. Jej przejawem jest pełne ponoszenie odpowiedzialności za własne czyny oraz wynikające z nich konsekwencje⁶. Wyrazem ponoszenia odpowiedzialności przez człowieka skazanego na karę bezwzględnego pozbawienia wolności jest nie tylko poddanie się wyrokowi zasądzonemu przez sąd, ale także zadośćuczynienie lub naprawienie szkody i/lub krzywdy osobie pokrzywdzonej w wyniku dokonanego przez niego przestępstwa. W praktyce jednak niejednokrotnie sprowadza się ono wyłącznie do odbycia kary. Przyjęcie odpowiedzialności za własne działania i ich skutki stanowi podstawę gotowości do zadośćuczynienia sprawców czynów przestępczych, która oznacza, że ma on *zamiar (jest chętny i zdecydowany) zrekompensować osobie pokrzywdzonej straty, jakie poniosła, oraz krzywdy, jakich doznała*⁷. Bardzo często działania naprawcze na rzecz osób pokrzywdzonych nie są podejmowane przez sprawców czynów przestępczych. Paradoksalnie wielu osadzonych uważa, że to oni

¹ Art. 67§ 1 Kodeks karny wykonawczy.

² T. Kalisz, A. Kwieciński, *Cele izolacji penitencjarnej w perspektywie odrzucenia idei przymusowej resocjalizacji*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2013, T. XCV, s. 121.

³ Art. 67§ 2 Kodeks karny wykonawczy.

⁴ Art. 67§ 3 Kodeks karny wykonawczy.

⁵ *Nowy słownik pedagogiczny*, W. Okoń (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 271.

⁶ Tamże.

⁷ A. Lewicka-Zelent, *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 158.

zostali skrzywdzeni, ponieważ np. długość orzeczonej wobec nich kary pozbawienia wolności jest nieadekwatna do popełnionego przez nich czynu⁸. Wyniki badań Wojciecha Poznaniaka wskazują, że u skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności obniżeniu ulega poczucie winy i odpowiedzialności za własne działania, a wzrasta poczucie krzywdy⁹. Konsekwencji takiego zjawiska może być wiele. Przykładowo sprawca przestępstwa może skupić się tylko na własnej krzywdzie i nie pamiętać, że negatywne skutki jego działań doświadczają osoby pokrzywdzone¹⁰, a także może wyrażać chęć zemsty na osobach, które przyczyniły się do jego ukarania¹¹. Jedną z przyczyn nieprzyjmowania odpowiedzialności przez osadzonych jest stosowanie technik neutralizacji czynów przestępczych, które służą usprawiedliwianiu czynów niezgodnych z prawem. Należą do nich: kwestionowanie odpowiedzialności, kwestionowanie szkody, kwestionowanie ofiary, potępienie potępiających oraz odwoływanie się do wyższych racji¹².

Gotowość do zadośćuczynienia jest niezwykle rzadko przedmiotem badań pedagogiki resocjalizacyjnej. Próby określenia poziomu tej gotowości u osadzonych podjęła się Agnieszka Lewicka-Zelent, która swoimi badaniami objęła grupę 213 mężczyzn odbywających karę bezwzględnego pozbawienia wolności. Wyniki tych badań wskazują, że zdecydowana większość badanych nie przejawia chęci podejmowania działań naprawczych na rzecz osób pokrzywdzonych w wyniku dokonanych przez nich przestępstw¹³. Podobne wyniki Lewicka-Zelent uzyskała we współpracy z Ewą Trojanowską, badając kwestię gotowości do zadośćuczynienia za stosowanie przemocy wobec członków rodziny i osób najbliższych. Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że ponad 80% badanych mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności cechowało się niskim poziomem ogólnej gotowości do zadośćuczynienia¹⁴.

Przedstawione wyniki badań, pomimo tego, że mają charakter eksploracyjny, wskazują, że osoby odbywające karę bezwzględnego pozbawienia wolności nie wykazują chęci podjęcia działań naprawczych wobec osób pokrzywdzonych. Dlatego tak ważne jest, aby w toku oddziaływań resocjalizacyjnych kształtować gotowość do zadośćuczynienia u sprawców przestępstw. Aby można było projektować takie działania, należy wyznaczyć najpierw uwarunkowania gotowości do zadośćuczynienia osób

---

⁸ J. Karbarz-Górka, *Rozważania na temat pozytywnych aspektów mediacji po wyroku*, [w:] A. Gretkowski, D. Karbarz (red.), *Mediacja w teorii i praktyce*, Drukarnia Offsetowa Marlex, Stalowa Wola 2009.

⁹ W. Poznaniak, *Zaburzenia w społecznianiu u przestępców. Analiza niektórych mechanizmów psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1982.

¹⁰ J. Karbarz-Górka, dz. cyt.

¹¹ W. Poznaniak, dz. cyt.

¹² G. M. Sykes, D. Matz, *Techniques of neutralization: A theory of delinquency*, „American sociological Review”, nr 6/1957, T. 22.

¹³ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, [książka w druku].

¹⁴ A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Gotowość do zadośćuczynienia osób odbywających karę pozbawienia wolności – sprawców przemocy w rodzinie*, [artykuł w druku].

skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności. Próby określenia tych korelatów podjęła się Lewicka-Zelent. Wyniki jej badań wskazują, że u nieletnich gotowość do zadośćuczynienia warunkowana jest m.in. pozytywnymi postawami wobec norm moralnych, poczuciem sprawiedliwości naprawczej oraz empatią¹⁵. Autorka objęła również badaniami wcześniej wspomnianą 213-osobową grupę mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności. Na podstawie wyników stwierdziła, że u osadzonych najważniejszym predyktorem gotowości do zadośćuczynienia jest składowa empatii, którą stanowi umiejętność przyjmowania perspektywy innych ludzi. Zależność ta ma charakter dodatni, co oznacza, że im wyższy poziom tej umiejętności, tym większa jest gotowość sprawców przestępstw do podjęcia działań naprawczych na rzecz osób pokrzywdzonych. Ponadto Lewicka-Zelent wyznaczyła uwarunkowania jej składowych, tj. gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego oraz gotowości do zadośćuczynienia usługowego. Stwierdziła, że empatyczna odpowiedź na negatywne przeżycia innych ludzi obniża podejmowanie takich działań naprawczych jak: przeprosiny, przekazanie pieniędzy lub dóbr materialnych, czyli gotowość do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego. Pomiędzy gotowością do zadośćuczynienia usługowego a takimi elementami empatii, jak reagowanie empatyczne w trudnych sytuacjach oraz przyjmowanie perspektywy innych ludzi, występuje natomiast pozytywna zależność, która oznacza, że im większa zdolność do empatyzowania, tym większe jest prawdopodobieństwo, że dana osoba podejmie działania naprawcze o charakterze usługowym wobec osoby pokrzywdzonej¹⁶.

Jak wskazuje wielu autorów, osoby wykolejone społecznie cechują się niskim poziomem empatii¹⁷, która według Andrzeja Węglińskiego jest *zdolnością jednostki do emocjonalnej odpowiedzi na spostrzeganie emocjonalnych przeżyć drugiego człowieka*¹⁸. Martin Hoffman uważa, że czynnikiem motywującym do podjęcia działań naprawczych na rzecz osoby pokrzywdzonej jest poczucie winy oparte na empatii¹⁹. Wrażliwość empatyczna jest w dużej mierze wyuczona, dlatego też można ją rozwijać w toku np. treningów²⁰. Potwierdzenie istnienia pozytywnego związku między gotowością do zadośćuczynienia a empatią osób odbywających karę pozbawienia wolności mogłoby nadać kierunek prowadzonym oddziaływaniom penitencjarnym w taki sposób, że rozwijając skłonności do empatyzowania, można by rozwijać gotowość do zadośćuczynienia. W konsekwencji możliwe byłoby kształtowanie poczucia od-

---

¹⁵ A. Lewicka-Zelent, *Uwarunkowania...*, s. 251–257; 287–294.

¹⁶ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość...*, s. 157–176.

¹⁷ Zob. Z. Bartkiewicz, *Pomoc terapeutyczna nieletnim agresorom i ofiarom agresji w zakładach resocjalizacyjnych*, Wydawnictwo AWH Antoni Dudek, Lublin 2001.

¹⁸ A. Węgliński, *Zrewidowana wersja Kwestionariusza Rozumienia Empatycznego innych ludzi – KRE II*, [w:] A. Wojnarska (red.), *Diagnostyka resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 72.

¹⁹ M. L. Hoffman, *Empatia i rozwój moralny*, GWP, Gdańsk 2006.

²⁰ Z. Bartkiewicz, dz. cyt.

powiedzialności osadzonych za popełnione przez nich przestępstwa, czego wyrazem stałoby się podejmowanie działań naprawczych wobec osób pokrzywdzonych.

Gotowość do zadośćuczynienia a empatia osób odbywających karę pozbawienia wolności – analiza wyników badań własnych

Popełnione przestępstwo nie wpływa tylko na osobę pokrzywdzoną, ale także na całą społeczność lokalną, zwłaszcza w sytuacji, gdy jego sprawcą jest członek tej grupy. Zadośćuczynienie czy naprawienie szkody i/lub krzywdy ofierze przestępstwa może wpłynąć nie tylko na zmianę relacji między nią a sprawcą tego czynu, ale także odbudować więzi społeczne²¹. Jak przedstawiono powyżej, przestępcy nie wykazują chęci podejmowania działań naprawczych na rzecz osób, które doznały krzywdy lub szkody w wyniku ich czynów. Z tego powodu tak ważne jest ustalenie, w jaki sposób można rozwijać gotowość osób odbywających karę pozbawienia wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym.

W związku z powyższym, sformułowany zostały główny problem badawczy: czy występuje (a jeśli tak, to jaka) zależność między gotowością do zadośćuczynienia a empatią osób odbywających karę pozbawienia wolności?

Sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. Jaki jest poziom gotowości do zadośćuczynienia i jej składowych, tj. gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego oraz zadośćuczynienia usługowego badanych osób?
2. Jaki jest poziom empatii badanych mężczyzn?
3. W jakim stopniu empatia koreluje z gotowością do zadośćuczynienia u osób odbywających karę pozbawienia wolności?

Do trzeciego pytania badawczego sformułowano następującą hipotezę roboczą:

Żałono, że występuje dodatni związek między gotowością do zadośćuczynienia a empatią u osadzonych.

Wyniki badań Lewickiej-Zelent wskazują, że empatia jest korelatem gotowości do zadośćuczynienia nieletnich, co oznacza, że im większą empatią cechuje się młodzież podsądna, tym większą powinna przejawiać gotowość do zadośćuczynienia²². Również u osób osadzonych składowa empatii w postaci umiejętności przyjmowania perspektywy innych ludzi stanowi predyktor gotowości do zadośćuczynienia, a zależność ta ma charakter pozytywny²³.

---

²¹ M. Grudziecka, J. Książek, *Mediacja sprawdziła się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, [w:] L. Mazowiecka (red.), *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

²² A. Lewicka-Zelent, *Uwarunkowania...*, s. 254–256.

²³ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość...*, s. 198–200.

Badania własne zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego na terenie Zakładu Karnego we Włodawie. Zastosowano dwa narzędzia badawcze: „Skalę Gotowości do Zadośćuczynienia” Lewickiej-Zelent oraz „Indeks Reaktywności Interpersonalnej” Marka H. Davisa w polskiej adaptacji Lewickiej.

„Skala Gotowości do Zadośćuczynienia” służy do określania gotowości osoby badanej do zadośćuczynienia osobie pokrzywdzonej. Narzędzie badawcze składa się z dwunastu twierdzeń. Zostały wyodrębnione dwie podskale: „Zadośćuczynienie Emocjonalno-Materialne” oraz „Zadośćuczynienie Usługowe”. Twierdzenia: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11 wchodzi w skład pierwszej podskali – „Zadośćuczynienia Emocjonalno-Materialnego”, natomiast drugą podskalę, tj. „Zadośćuczynienie Usługowe” tworzą pozycje o numerach: 4, 8, 9 i 12. Osoby badane są proszone o wskazanie stopnia, w jakim poszczególne twierdzenia odnoszą się do nich. Odpowiedzi udzielają na pięciostopniowej skali (0 – „twierdzenie nie opisuje mnie dobrze”, 4 – „twierdzenie opisuje mnie bardzo dobrze”). Skala posiada ustalone normy stenowe, dzięki którym możliwe jest określenie poziomu zmiennej²⁴.

„Indeks Reaktywności Interpersonalnej” Davisa w polskiej adaptacji Lewickiej służy do pomiaru empatii ludzi dorosłych. Narzędzie składa się z następujących podskal, które dotyczą różnych aspektów empatii emocjonalno – poznawczej:

- 1) fantazji – umożliwiającej pomiar skłonności do przeniesienia się w fikcyjne sytuacje za pomocą wyobraźni;
- 2) przyjmowania punktu widzenia innych osób;
- 3) empatycznego reagowania w sytuacjach trudnych – stanowiącego skłonność do odczuwania adekwatnych doznań w związku z zaistniałą sytuacją wywołującą silne negatywne emocje;
- 4) empatycznej odpowiedzi na negatywne przeżycia innych oznaczającej skłonność do odczuwania przykrości będącej reakcją na zaobserwowane negatywne przeżycia innych ludzi²⁵.

Kwestionariusz składa się z 20 twierdzeń. Osoby badane proszone są o wskazanie stopnia na skali pięciopunktowej (od 0 – „nie opisuje mnie dobrze”, do 4 – „opisuje mnie bardzo dobrze”), w jakim podane twierdzenia je opisują. W obrębie każdej podskali sumuje się uzyskane punkty²⁶. Narzędzie posiada normy stenowe (oddzielne dla kobiet i mężczyzn), które pozwalają na określenie poziomu empatii emocjonalno-poznawczej²⁷.

Na podstawie danych uzyskanych z kwestionariusza ankiety własnej konstrukcji dokonano charakterystyki grupy badanych osób.

²⁴ Tamże, s. 70–71.

²⁵ A. Lewicka, *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.

²⁶ M. Davis, *Empatia. O umiejętności współodczuwania*, GWP, Gdańsk 1999.

²⁷ A. Lewicka, dz. cyt.

Tabela 1. Charakterystyka grupy badanych

Zmienne:	N	%
Wiek:		
23–30;	18	40,91
31–40;	18	40,91
41–50;	5	11,36
51–60;	3	6,82
Wykształcenie:		
podstawowe;	23	52,27
zawodowe;	15	34,09
średnie;	6	13,64
Długość aktualnego pobytu w zakładzie karnym:		
do roku	13	29,55
powyżej 12 miesięcy do 2 lat	11	25,00
powyżej 2 lat do 4 lat	7	15,91
powyżej 4 lat do 6 lat	9	20,45
powyżej 6 lat	4	9,09

Grupę badanych stanowiło 44 mężczyzn – recydywistów penitencjarnych. Najmłodszy ankietowany miał 23 lata, a najstarszy – 60 lat. Po 41% osadzonych znajdowało się w przedziale wiekowym odpowiednio od 23 do 30 roku życia oraz od 31 do 40 lat. 11% badanych stanowiły osoby w wieku od 41 do 50 roku życia. Wiek trzech mężczyzn zawierał się w przedziale wiekowym od 51 do 60 roku życia. Ponad połowa badanych legitymowała się wykształceniem podstawowym. 35% badanych posiadała wykształcenie zawodowe, a trzy – średnie. 30% badanych w chwili badania odbywało karę pozbawienia wolności nie dłużej niż 12 miesięcy. ¼ ankietowanych przebywała w zakładzie karnym dłużej niż rok, ale krócej niż 2 lata. 20% badanych odbywało karę pozbawienia wolności przynajmniej 4 lata, ale nie dłużej niż 6 lat. Długość pobytu w jednostce penitencjarnej siedmiu osób zawierała się w przedziale od 13 miesięcy do 4 lat, a 3 osoby odbywały karę pozbawienia wolności przynajmniej od sześciu lat.

Do oceny poziomu gotowości do zadośćuczynienia osób odbywających karę pozbawionych wolności wykorzystano „Skalę Gotowości do Zadośćuczynienia” Lewickiej-Zelent. Uzyskane wyniki surowe zostały przeliczone na steny i w ten sposób wyznaczony został poziom zmiennej.

Tabela 2. Poziom gotowości do zadośćuczynienia badanych osób

Poziom:	N	%
Gotowość do Zadośćuczynienia Emocjonalno-Materialnego		
Poziom niski	32	72,73
Poziom średni	7	15,91
Poziom wysoki	5	11,36

Poziom:	N	%
Gotowość do Zadośćuczynienia Usługowego		
Poziom niski	11	25,00
Poziom średni	19	43,18
Poziom wysoki	14	31,82
Gotowość do Zadośćuczynienia Ogólnego		
Poziom niski	31	70,46
Poziom średni	5	11,36
Poziom wysoki	8	18,18

Jak wynika z danych przedstawionych w powyższej tabeli, prawie $\frac{3}{4}$ badanych cechuje się niskim poziomem gotowości do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego. 16% osadzonych przejawia przeciętny jej poziom. Wysoką gotowość do zadośćuczynienia emocjonalno-materialnego wykazuje pięć osób.

Należy stwierdzić, że w zakresie gotowości do zadośćuczynienia usługowego najwięcej osób przejawia jej przeciętny poziom. 32% badanych cechuje się znaczną gotowością do zadośćuczynienia usługowego. $\frac{1}{4}$ recydywistów penitencjarnych przejawia chęć podjęcia działań naprawczych w tym zakresie.

Najwięcej badanych (70%) nie wykazuje gotowości do zadośćuczynienia. 18% osadzonych jest chętna pod podjęcie próby zadośćuczynienia osobie pokrzywdzonej, a 5 osób rozważa taką możliwość.

Do oceny poziomu empatii badanych osadzonych wykorzystano „Indeks Reaktywności Interpersonalnej” Davisa w polskiej adaptacji Lewickiej-Zelent. Uzyskane wyniki surowe przeliczono na steny i w ten sposób wyznaczono poziom zmiennej.

Tabela 3. Poziom empatii badanych recydywistów penitencjarnych

Poziom:	N	%
Niski	9	20,45
Średni	22	50,00
Wysoki	13	29,55

Powyżej przedstawione dane świadczą o tym, że połowa badanych cechuje się przeciętnym poziomem empatii. 30% osadzonych wykazuje jej wysoki poziom, natomiast około 20% (dziewięć osób) odbywających karę pozbawienia wolności nie przejawia zdolności empatycznych.

W celu sprawdzenia czy istnieje związek między gotowością do zadośćuczynienia a empatią badanych mężczyzn, obliczono korelację między tymi zmiennymi. Uzyskane dane przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Korelacja między gotowością do zadośćuczynienia a empatią

	Fantazja	Przyjmowania punktu widzenia innych osób	Empatycznego reagowania w sytuacjach trudnych	Empatycznej odpowiedzi na negatywne przeżycia innych	Empatia emocjonalno-poznawcza
Zadośćuczynienie Emocjonalno-Materialne	-0,128 n. i.	0,274 ~,072	-0,145 n. i.	0,196 n. i.	0,051 n. i.
Zadośćuczynienie Usługowe	0,361 0,016*	0,261 n.i.	0,051 n.i.	-0,019 n.i.	0,288 ~0,058
Zadośćuczynienie Ogólne	0,022 n. i.	0,351 0,019*	-0,081 n. i.	0,131 n. i.	0,161 n. i.

* $p < 0,05$

Na podstawie danych przedstawionych w powyższej tabeli można stwierdzić z 95% prawdopodobieństwem, że w badanej grupie występuje pozytywna korelacja między ogólną gotowością do zadośćuczynienia a przyjmowaniem punktu widzenia innych ludzi. Oznacza to, że ich gotowość do zadośćuczynienia zwiększa się wraz ze zwiększaniem się zdolności przyjmowania perspektywy innych ludzi u osadzonych. Dodatni związek odnotowano również między zadośćuczynieniem usługowym a fantazją – na poziomie istotności $p < 0,05$. Stwierdzono również (na poziomie tendencji statystycznej) występowanie dodatniej korelacji między zadośćuczynieniem usługowym a empatią emocjonalno-poznawczą. Również na poziomie tendencji statystycznej zaobserwowano pozytywny związek między zadośćuczynieniem emocjonalno-materialnym a przyjmowaniem punktu widzenia innych ludzi.

Konkluzje

Badaniem własnym objęto 44 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności – recydywistów penitencjarnych. Zdecydowana większość z nich nie przejawia gotowości do podjęcia działań naprawczych względem osoby pokrzywdzonej w wyniku dokonanego przez nich przestępstwa, w tym w formie emocjonalno-materialnej, np. w postaci przeprosin. Uzyskane wyniki są już bardziej zróżnicowane w zakresie gotowości do zadośćuczynienia usługowego. 32% badanych jest gotowe podjąć pracę, terapię, naukę czy wykonać czynności, które miałyby na celu rekompensatę, a 25% recydywistów penitencjarnych rozważa taką możliwość. W zakresie empatii emocjonalno-poznawczej połowa osób objętych badaniem przejawia jej przeciętny poziom.

Postawiona hipoteza zakładała, że istnieje dodatni związek między gotowością do zadośćuczynienia a empatią osób odbywających karę pozbawienia wolności. Stwierdzono, że w badanej grupie występuje pozytywna korelacja między ogólną gotowością do zadośćuczynienia a przyjmowaniem punktu widzenia innych ludzi. Potwier-

dzono również, że istnieje dodatni związek między zadośćuczynieniem usługowym a składową empatii, jaką jest fantazja. Odnotowane związki nie pozwalają stwierdzić, że występuje dodatnia korelacja pomiędzy gotowością do zadośćuczynienia a empatią emocjonalno-poznawczą. Pozytywny związek między zadośćuczynieniem usługowym a empatią występuje jedynie na poziomie tendencji statystycznej. Istotne związki zależnościowe stwierdzono jedynie między dwoma składowymi empatii – fantazją a gotowością do zadośćuczynienia usługowego oraz przyjmowaniem perspektywy innych ludzi a ogólną gotowością do zadośćuczynienia. Nie można zatem stwierdzić, że hipoteza została w całości potwierdzona.

Zadośćuczynienie jest rzadko podejmowanym przedmiotem badań na gruncie nauk społecznych. W związku z tym, trudno porównać uzyskane wyniki badań własnych z dotychczasowymi. Próby określenia uwarunkowań gotowości do zadośćuczynienia nieletnich podjęła się Lewicka-Zelent²⁸. Wyniki jej badań wskazują, że gotowość do zadośćuczynienia pozytywnie koreluje z empatią, co częściowo pokrywa się z uzyskanymi wynikami badań własnych. Lewicka-Zelent przeprowadziła również badania eksploracyjne, mające na celu wyznaczenia korelatów gotowości do zadośćuczynienia mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności. Ich wyniki wskazują, że istnieje dodatnia zależność między gotowością do podejmowania działań naprawczych przez sprawców przestępstw a składową empatii – umiejętności przyjmowania perspektywy innych ludzi²⁹. W tym zakresie wyniki badań własnych pokrywają się z tymi uzyskanymi przez Lewicką-Zelent. Uzyskano jednak rozbieżne wyniki dotyczące związku między gotowością do zadośćuczynienia usługowego a empatią. W badaniach własnych stwierdzono, że występuje dodatnia korelacja między zadośćuczynieniem usługowym a fantazją – składową empatii. Lewicka-Zelent wyznaczyła reagowanie empatyczne w trudnych sytuacjach oraz przyjmowanie perspektywy innych ludzi jako uwarunkowania tego rodzaju gotowości do zadośćuczynienia³⁰. Uzyskane różnice wyników badań mogą wynikać m.in. ze zdecydowanej rozbieżności w zakresie liczebności grup badanych. Mimo to statystyczny związek między ogólną gotowością do zadośćuczynienia a umiejętnością przyjmowania perspektywy innych ludzi istotnie może świadczyć o jego sile, którą należy potwierdzić w dalszych badaniach.

Podjęte badania mają charakter eksploracyjny. W związku z tym należy podejmować kolejne (zwłaszcza uwzględniające losowy dobór grup badanych), mające na celu nie tylko określenie poziomu gotowości do zadośćuczynienia osób, które dokonały przestępstw, ale również uwarunkowań tejże gotowości, aby można było w zakładach karnych projektować działania zmierzające do rozwijania gotowości do podjęcia działań naprawczych na rzecz osób pokrzywdzonych w wyniku przestępstw.

---

²⁸ A. Lewicka-Zelent, *Uwarunkowania...*, s. 251–257.

²⁹ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość...*, s. 198–200.

³⁰ Tamże.

Bibliografia

- Bartkowicz Z., *Pomoc terapeutyczna nieletnim agresorom i ofiarom agresji w zakładach resocjalizacyjnych*, Wydawnictwo AWH Antoni Dudek, Lublin 2001.
- Davis M., *Empatia. O umiejętności współodczuwania*, GWP, Gdańsk 1999.
- Grudziecka M., Książek J., *Mediacja sprawdziła się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, [w:] L. Mazowiecka (red.), *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 508–525.
- Hoffman M. L., *Empatia i rozwój moralny*, GWP, Gdańsk 2006.
- Lewicka A., *Rozwijanie empatii u studentów pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
- Lewicka-Zelent A., *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- Lewicka-Zelent A., *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, [książka w druku].
- Lewicka-Zelent A., Trojanowska E., *Gotowość do zadośćuczynienia osób odbywających karę pozbawienia wolności – sprawców przemocy w rodzinie*, [artykuł w druku].
- Kalisz T., Kwieciński A., *Cele izolacji penitencjarnej w perspektywie odrzucenia idei przymusowej resocjalizacji*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2013, T. XCV, s. 117–129.
- Karbarz-Górka J., *Rozważania na temat pozytywnych aspektów mediacji po wyroku*, [w:] A. Gretkowski, D. Karbarz (red.), *Mediacja w teorii i praktyce*, Drukarnia Offsetowa Marlex, Stalowa Wola 2009, s. 167–174.
- Kodeks karny wykonawczy, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557 z późn. zm.).
- Nowy słownik pedagogiczny*, W. Okoń (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
- Poznaniak W., *Zaburzenia w uspołecznianiu u przestępców, Analiza niektórych mechanizmów psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1982.
- Sykes G. M., Matz D., *Techniques of neutralization: A theory of delinquency*, „American sociological Review”, nr 6/1957, T. 22, s. 667–669.
- Węgliński A., *Zrewidowana wersja Kwestionariusza Rozumienia Empatycznego innych ludzi – KRE II*, [w:] A. Wojnarska (red.), *Diagnostyka resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 67–90.

Prisoners' empathy and their readiness for redress

Abstract: Preparedness for redress is an extremely rare subject of research. An important aspect is the willingness of prisoners to compensate, as this may signal progress in their resocialization. The aim of the study is to determine the relationship between the willingness to undertake redress and the empathy of those who are sentenced to imprisonment. The research was conducted using a diagnostic survey. The group of respondents consisted of 44 men. The results of the research indicated that among the prisoners there was a positive relationship between a general readiness for reparation and an understanding of the viewpoint of others. There was also a positive correlation between willingness to redress in the form of service and understanding the viewpoint of others.

Keywords: penitentiary, empathy, readiness for redress.

About the author: Ewa Trojanowska – MA in resocialization pedagogy, doctoral student at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, graduate of postgraduate studies in school and forensic mediation, co-author and facilitator of mediation programmes in penitentiary institutions; academic interests: corrective justice, mediation, domestic violence, publications: A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Wzmacnianie zasobów osobistych uczestników warsztatów mediacyjnych – uczniów sprawiających trudności wychowawcze*, „Chowanna” 2015, t. 1 (44), s. 251–268; Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Poziom asertywności wychowanków schroniska dla nieletnich*, „Niepełnosprawność. Półrocznik naukowy. Problemy resocjalizacji penitencjarnej i niedostosowania społecznego” 2012, nr 8, s. 105–123.